

sünneti yaşamada da son derece titiz olan Merrûzî halkın büyük saygısını kazanmıştı. Yine Hallâl, Bağdat'tan gazâya çıkarken Sâmerrâ'ya kadar yaklaşık 50.000 kişinin ona refakat ettiğini söyler.

Merrûzî, dönemin ilmî ve fikrî tartışmaları çerçevesinde hocası Ahmed b. Hanbel'in görüşlerini savundu ve bu çerçevede başta halku'l-Kur'an olmak üzere çeşitli itikadî konulardaki yaklaşımları sebebiyle mutasavvıf Hâris el-Muhâsibî, Şâfîî Hüseyin b. Ali el-Kerâbîsî, Mu'tezilî Bişr b. Gıyâs ve İbnü'l-Allâf gibi âlimlere karşı çıktı. İbn Kayyim el-Cevziyye, Ahmed b. Hanbel'in vefatından sonra kendi mensuplarından Muhammed b. Dâvûd el-Masîsî ve başkalarının Kur'an'ı telaffuz etmenin mahlûk olmadığını ileri sürerek bu görüşü ona isnat ettiklerini, önde gelen talebesi Merrûzî'nin ise bu iddiaya karşı çıkıp konuyla ilgili bir kitap (mektup?) kaleme aldığını Hallâl'den naklen belirtir (Muhammed b. el-Mevsilî, s. 531; krş. Ebû Bekir el-Hallâl, s. 231, 265-266).

Merrûzî dinî, ahlâkî ve hukukî çeşitli meseleleri ihtiva eden *Kitâbü'l-Vera'* Ahmed b. Hanbel'e sorduğu sorulara onun verdiği cevaplarla ondan ve başkalarından naklettiği bazı rivayetleri derlemek suretiyle telif etmiştir (Kahire 1340; nşr. Zeyneb İbrâhim el-Kârût, Beyrut 1403/1983; nşr. Muhammed Saîd Besyûnî, Beyrut 1986; nşr. Semîr b. Emîn ez-Zühayrî, Riyad 1418/1997). Ahmed b. Hanbel'den nakledilen rivayetlerin ağırlıkta olması sebebiyle Zeyneb İbrâhim el-Kârût ve Muhammed Saîd Besyûnî neşirlerinde eser ona nisbet edilmiştir. Ebû Bekir el-Hallâl'in, Merrûzî'nin kendilerine *Kitâbü'l-Mağâmi'l-mahmûd*'u bir defa okuduğunu, bu kitaba bakmadığını ve onu almadığını, Kirman'a gidip döndüğünde ise hocasının öldüğünü belirtmesinden (*es-Sünne*, s. 217) Merrûzî'nin bu adla bir eseri olduğu anlaşılmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Bekir el-Hallâl, *es-Sünne* (nşr. Atıyye ez-Zehrâni), Riyad 1410/1989, s. 217, 231, 265-266, ayrıca bk. İndeks; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IV, 423-424; İbn Ebû Ya'lâ, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 56-63; İbnü'l-Cevzî, *Menâkıbü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî - Ali M. Ömer), Kahire 1399/1979, s. 611; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), V, 131, 132; Muhammed b. el-Mevsilî, *Muhtaşarü's-Savâ'iki'l-mürsele* (nşr. Zekerıyyâ Ali Yûsuf), Kahire 1981, s. 531; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 173-176; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 631-633; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 393; Burhâneddin İbn Müflih, *el-Mağşadü'l-ersed* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin), Riyad 1410/1990, I, 156-158; Ebû'l-Yümn el-Uleymî, *el-Menhecü'l-ağ-*

med fi terâcimi aşhâbi'l-İmâm Ahmed (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût - Mahmûd el-Arnaût), Beyrut 1997, I, 272-274; M. Ahmed Ali Mahmûd, *el-Hanâbile fi Bağdâd*, Beyrut 1406/1986, s. 150, 159, 173; Ahmed Bekir Mahmûd, *İshâm fi târihi'l-mezhebi'l-Hanbelî*, Dimaşk 1411/1990, s. 21; Ferhat Koca, *İslam Hukuk Tarihinde Selefî Söylem: Hanbelî Mezhebi*, Ankara 2002, s. 54, 58, 138, 139, 164, 166, 220.

AHMET ÖZEL

MERSAFÎ

(المرفسى)

Hüseyin b. Ahmed b. Hüseyin el-Mersafî
(ö. 1307/1890)

Mısırlı Arap dili ve edebiyatı âlimi.

1230'da (1815) Mısır'ın Kalyûbiye vilâyetinde (muhafaza) Benhâ yakınındaki Mersafâ'da doğdu. Üç yaşında görme duyusunu kaybetti. Kur'an'ı ezberledikten sonra Ezher'e girdi. 1256-1261 (1840-1845) yıllarında öğrenimini tamamlayarak Ezher'de ders vermeye başladı. Bu arada Arap dili ve edebiyatı konusunda uzmanlaştı. Kendisini geliştirmeye önem veren Mersafî körler okuluna gidip kabbartma yazı tekniğini belledikten sonra Fransızca öğrendi. 1288 Saferinde (Mayıs 1871) Maarif Vekili Ali Paşa Mübârek tarafından öğretmen yetiştirmeye üzere açılan Kahire Dârü'lulûmu'na Arap edebiyatı öğretmenliğine tayin edildi ve bu okulun kuruluş aşamasında önemli hizmetler ifa etti. Aynı zamanda körler okulunda Arap edebiyatı dersleri vermeye başladı. 1298'de (1881) Ali Paşa Mübârek başkanlığında Mısırlı ve yabancı üyelerden oluşan Yüksek Öğretim Komisyonu'na üye seçildi. Mısır'ın içinde bulunduğu kriz ortamı bütün çağdaşları gibi Mersafî'nin de siyasî konularla ilgilenmesini gerektirdi. 1299'da (1882) Hidiv Tefvîk Paşa'nın, İngilizler'le iş birliği yaptığı gerekçeyle bir grup Ezher ülemâsi tarafından Mısır'ı yönetemeyeceğine dair hazırlanan bir fetvayı Mersafî de imzaladı. 1305'te (1888) dârü'lulûmdaki görevinden ayrılan Mersafî 4 Cemâziyelâhir 1307'de (26 Ocak 1890) Kahire'de vefat etti.

Mısır'ın en hareketli bir döneminde yaşayan Mersafî edebiyatı hayatının merkezine yerleştirmiştir. Ona göre edebiyat sadece dille yapılan bir faaliyet olmayıp güzel ahlâk ve terbiyeyi de beraberinde getirir, böylece çeşitli toplumsal problemlere çözüm bulma imkânı sağlar. Mersafî'den etkilenenler arasında dönemin önde gelen birçok siyasetçi ve edebiyatçısı bulunmaktadır. Mahmud Sâmî

Paşa el-Bârûdî, Muhammed Hifnî Nâsif, Ahmed Miftâh, Ahmed el-İskenderî, Ahmed Şevki, Muhammed Diyâb, Muhammed Sâlih, Mustafa Tammûm, Mahmûd Ömer, Sultan Muhammed, Ahmed Ham-lâvî ve Abdullah Fikrî bunlardan bazılarıdır.

Eserleri. 1. *el-Vesiletü'l-edebiyeye ile'l-ʿulûmi'l-Arabiyye* (I-II, Kahire 1289-1292). Kahire Dârü'lulûmu'nda verdiği derslerle ilgili notlardan oluşan eser önce *Ravzatü'l-medârisi'l-Mısriyye* dergisinde yayımlanmış, kitabın tahkiki neşri Abdülazîz ed-Desûkî tarafından gerçekleştirilmiştir (Kahire 1982, 1991). I. ciltte dil ve edebiyatla bunların kapsamına giren ilimlerin tanımları, akıl-mâkul ilişkisi ve çeşitleriyle Arap ilimlerinin doğuşunu hazırlayan sebeplerin açıklandığı giriş kısmından sonra fikhü'l-luga, nahiv ve sarf konulari işlenir. II. ciltte belâgat, aruz ve kafiye ilimleri geniş bir şekilde ele alınır. İşlenen konular, Hz. Peygamber devrinde başlayarak Emevîler ve Abbâsiler dönemini de içine alacak şekilde arkadaşı Abdullah Fikrî'ye kadar geniş bir alanı kapsayan nesir örnekleri, eski şairlerden itibaren Mahmud Sâmî Paşa el-Bârûdî'ye kadar birçok şairin şiirlerinden seçilmiş zengin misallerle açıklanmıştır. Mahmûd Sa'd, Mersafî'nin bu eserinde yer alan dinî düşüncelerini inceleyen bir eser kaleme almıştır (bk. bibl.). 2. *Risâletü'l-kelemi's-semân li't-terbiyeti's-şahîha ve haqîkati'l-elfâzi'l-âmmee ed-dâ'ire 'alâ elsüni's-şübbân* (Kahire 1298). Mersafî bu eserinde, yaşadığı dönemde siyasî alanda sıkça kullanılan ve yeni anlamlar yüklenmeye başlanan ümmet, vatan, hükümet, adalet, zulüm, siyaset, hürriyet ve terbiye kavramlarıyla bunlara bağlı olarak ortaya çıkan düşünceleri ele alır; rastgele kullanılmasından endişe duyduğu bu kavramları kendi döneminde verilmeye çalışılan mânalardan ziyade Kur'an'dan, ashaptan ve İslâm tarihinden örnekler getirerek açıklar. 3. *er-Risâle fi's-şarf*. Ahmed Mâhir el-Bakarî tarafından *Risâletân fi 'ilmi's-şarf li's-Sinbâtî ve'l-Mersafî* adlı eserin içinde neşredilmiştir (İskenderiye 1409/1988). Basılmamış eserleri arasında *Delîlü'l-müstersîd fi fenni'l-înşâ'* (üç cilt) ve *Zehretü'r-Resâ'il* bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mersafî, *el-Vesiletü'l-edebiyeye ile'l-ʿulûmi'l-Arabiyye* (nşr. Abdülazîz ed-Desûkî), Kahire 1982, neşredenin girişi, I, 7-26; Serkis, *Mu'cem*, II, 1835-1836; M. Reşîd Rızâ, *Târîhu'l-üstâzi'l-İmâm eş-Şeyh Muhammed 'Abduh*, Kahire

1350/1311, I, 137, 141-142; M. Abdülganî Hasan, *A'lâm mine's-şarık ve'l-ğarb*, Kahire 1949, s. 67-81; a.m.f., "eş-Şeyh Hüseyin el-Mersafî", *el-Kitâb*, VII/2, Kahire 1949, s. 253-260; Muhammed Abdülcevâd, *eş-Şeyh el-Hüseyin b. Ahmed el-Mersafî el-üstâzû'l-evvel li'l-'ulûmi'l-edebiyeye bi-Dâri'l-'ulûm*, Kahire 1952, tür.yer.; Muhammed Mendür, *en-Nakd ve'n-nuĥkâdü'l-mu'âşırûn*, Kahire 1964, s. 7-24; Yûsuf Es'ad Dâğır, *Meşâdirü'd-dirâsâti'l-edebiyeye*, Beyrut 1972, III/2, s. 1188-1190; Tâhâ Hüseyin, *Min Târîhi'l-edebi'l-'Arabî*, Beyrut 1980, III, 365 vd.; G. Delanoue, *Moralistes et politiques musulmans dans l'Egypte du XIXe siècle (1798-1882)*, Caïre 1982, II, 357-379; a.m.f., "L'épître des huit mots du cheikh Husayn al-Marsafî", *Alsl.*, V (1963), s. 1-29; a.m.f., "al-Marşafî", *El'* (İng.), VI, 602; Mahmûd Sa'd, *el-Fikrû'd-dîni 'inde'l-Mersafî*, İskenderiye 1991, tür.yer.

PHILIP CHARLES SADGROVE

MERSED b. EBÛ MERSED

(مرسد بن أبى مرسد)

(ö. 3/625)

Muhâcîrînden Enes b. Ebû Mersed'in babası olan sahâbî

(bk. ENES b. EBÛ MERSED).

MERSİN

Akdeniz bölgesinde şehir ve bu şehrin merkez olduğu il.

Akdeniz kıyısında aynı adı taşıyan körfezin kenarında yer alır. Çevresinin tarihi çok eski dönemlere kadar inmekle birlikte Mersin XIX. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlayan ve şaşırtıcı bir hızla büyüyen yeni şehirlerden biridir. Yöredeki yerleşmelerin en eskisi, 1936 yılından beri Yümüktepe höyüğünde yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkarılan ve Kalkolitik döneme ait katları da bulunan yerdir. Bu prehistorik kazı alanı günümüzden kırk-elli yıl önceki yayınlarda bile Mersin'in 3,5 km. kadar kuzeybatısında gösterilirken (*IA*, VII, 769) bugün şehrin mahalleleri arasında (Demirtaş mahallesinin Alsancak mahallesine komşu olan kesiminde) kalmıştır.

Yümüktepe'deki kadar eski olmasa da civardaki başka bir yerleşim yeri olarak halkın Viranşehir adını verdiği, Mersin'in 7 km. kadar güneybatısında bulunan mevkide Roma-Bizans kalıntılarına rastlanılan Soloi (Pompeipolis) şehrinde, nihayet bugünkü Mersin'in bulunduğu yerde kurulmuş olan antik Zephrum şehrinde söz edilebilir. Fakat bunların hiçbiri eski Mersin olarak addedilemez veya Mersin onların devamı olarak gösterilemez. Zira günümüzdeki Mersin, bu antik şehirle-

rin çeşitli sebeplerle tarih sahnesinden silinmesinden çok sonra bir köy olarak (Beaufort, s. 263) yeni bir yerleşme yeri şeklinde ortaya çıkmıştır. Buranın ne zaman kurulduğu hakkında kesin bilgi yoktur, adına ilk defa Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâme*'sinde rastlanır. Evliya Çelebi, 1082'de (1671) bu yöreden geçerken şimdiki Mersin'in güneybatısında Mersinoğlu adlı bir Türkmen köyünde gecelediğini kaydeder (*Seyahatnâme*, IX, 327). Onun bahsettiği köy Mersin'in yerinde olmakla beraber köyün adını koruyarak yer değiştirmiş olması mümkündür. Daha sonraki kaynakların (meselâ bk. Texier, s. 727-728) bugünkü Mersin şehrinin yerinde Mersin adlı köyden söz etmesi yer değiştirme ihtimalini kuvvetlendirir. Gerek Evliya Çelebi'nin Mersinoğlu adlı köyden bahsetmesi gerekse bunun bir boy ve oymak adı olarak kaynaklarda geçmesi (Orhonlu, s. 36), Mersin adının Akdeniz ikliminin simgesi haline gelmiş olan ve bu yörede çok yetişen mersin ağacıyla (*myrtus*) ilgili olduğu yolundaki görüşü doğrulamaz.

XIX. yüzyılın birinci yarısı ortalarında yapılan ilk nüfus sayımında Tarsus'a bağlı birçok küçük yerin nüfusu verildiği halde Mersin'in adı geçmez. Bu durum henüz bu yıllarda Mersin'in kayda değer bir yer olmadığını gösterir. Buna karşılık 1836'ya doğru burayı ziyaret eden Charles Texier Mersin köyünün Tarsus'un iskelesi haline geldiğini söyler. Bundan sonra Mersin bir iskele yeri olarak önem kazandı ve gelişmeye başladı. XIX. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Mersin artık sadece Tarsus'un değil bütün Adana ovasının başlıca iskelesi durumuna gelmişti. Eskiden Tarsus'un nehir limanı Adana ovasının iskelesi rolünü oynarken bu limanın önünün Tarsus (Berdan) çayının alüvyonlarıyla dolması sonucunda XIX. yüzyılın başlarına kadar gemiler Tarsus çayı ağzının batısında sığ bir koy kenarındaki Yeniköy önünde demirliyordu. Bunun dışında Adana ovasının ürünlerini gemilere yüklemek için Mersin'in 14 km. kadar doğusundaki Kazanlı köyü ile bunun biraz batısındaki Karaduvar (Eskiçağ'daki Anchiäle, günümüzde Mersin Büyükşehir Belediyesi sınırları içine alınmış olan Karaduvar mahallesi) iskeleleri de kullanıldı. Fakat önlendeki suları sığ olan bu iskele yerlerinin hepsi de buharlı gemiler devreye girince kullanılamaz hale geldi. Bu sebeple akarsuların taşıdığı alüvyonlardan uzakta önündeki deniz alanı derin olan Mersin köyü iskele yeri olarak tercih edildi. Önceleri

Mersin, Adana eyaletinin Tarsus kazasına bağlı bir köy durumundaydı ve bu köy iskelesinin başlıca etkinliği, Toros dağlarından hayvan sırtında getirilip yelkenli gemilere yüklenen odun ve kereste ticaretinden ibaretti. Zamanla Adana ovasında tarımsal üretimin artmasıyla orantılı biçimde Mersin'de liman faaliyeti gelişti ve bunun sonucunda köy giderek büyümeğe başladı. 1852'de Tarsus kazasına bağlı bir nahiyenin merkezi oldu. Mersin iskelesinin artan ticarî yoğunluğu sebebiyle 13 Muharrem 1274 (2 Eylül 1857) tarihli emirle burada her hafta cuma günü pazar kurulması kararlaştırıldı. Bu durum Mersin'in bir köy olmaktan çıkıp kasaba haline geliş sürecini de başlatmış oldu. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki iç savaş yıllarında (1861-1865) başta İngiltere olmak üzere Avrupa sanayi ülkeleri pamuk ihtiyaçlarını Amerika dışından temin etmek zorunda kalınca Adana ovasında yerli tipler dışında yeni tohumlarla pamuk üretimi arttı. Bu pamukların dünya piyasasına gönderilmek üzere getirildiği Mersin Limanı büyük önem kazandı. Yerleşme yeri büyürken idarî durumunda da değişiklik oldu. 1864'te Tarsus'tan ayrılarak üç nahiyenin bağlı olduğu bir kazanın merkezi haline geldi. Bu tarihten itibaren devletin resmî kayıtlarına girip Bezmiâlem Vâlide Sultan vakıfları tahsisatına aktarıldı (26 Cemâziyelevvel 1282 / 16 Ekim 1865). 1875'te Mersin'e gelen İngiliz piskoposu Davis, buranın 1800'lü yılların başında birkaç kulübeden ibaret bir yer iken Kırım savaşı sonrası gelişme göstererek Çukurova'nın (seyyahın deyişimiyle Kilikya) ürünlerinin ihraç edildiği bir liman şehri olduğunu yazar (Bilici, s. 39). Dış ticarete bağlı liman faaliyetinin gelişmesi, Mersin'de Avrupa ticaret kuruluşları temsilcilerinin çoğalmasını (Mersin'deki ilk çırçır fabrikası 1864'te İngilizler tarafından kuruldu) ve bir ticaret merkezi olmasını sağladı. Mersin'de birçok ülkenin konsoloslukları açıldı. İngiliz ve Fransız konsolosluklarını XIX. yüzyılın son on yılına gelindiğinde Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Hollanda, İspanya, İtalya, Rusya ve Yunanistan konsoloslukları takip etti.

Mersin'in ekonomik hayatındaki diğer bir gelişme Mersin-Tarsus-Adana demiryolunun yapılmasıdır. 19 Ocak 1884 tarihinde temel atma merasimi yapılan bu demiryolunun döşenmesine 1885 Martında başlanabilmiş, Tarsus'a kadar olan kısmının resmî açılışı 4 Mayıs 1886'da, Adana'ya kadar olan tamamının resmî açılışı